

Intelektinė nuosavybė kaip e. verslo ir e. valdžios plėtros veiksnys

Austė Kraujelytė

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Šiuolaikinės žinių ekonomikos sąlygomis intelektinė nuosavybė yra vienas iš svarbiausių mokslinės, ekonominės ir socialinės pažangos veiksnių bei išteklių, kurio valdymas tampa gyvybiškai svarbus ne tik verslo įmonėms ar valdžios institucijoms, bet ir valstybėms apskritai. Intelektinė nuosavybė arba žinios yra inovacijų visose visuomenės gyvenimo srityse, ypač elektroninėje erdvėje, šaltinis. Elektroninė erdvė apima tokias sritis kaip e. demokratija, e. valdžia, e. verslas, e. sveikata, e. mokymasis ir kitas. Tikslinga nagrinėti e. verslą ir e. valdžią, nes šios sritys daugelyje Europos ir pasaulio valstybių yra priskiriamos prie prioritetinių žinių visuomenės plėtros krypčių. Be to, e. verslas ir e. valdžia yra žinių ir inovacijų reikalaujančios sritys, suteikiančios puikias galimybes išnaudoti įvairios intelektinės nuosavybės teikiamas galimybes ir kurti žiniomis grįstą ekonomiką. Tačiau intelektinė nuosavybė kaip veiksnys ir išteklius yra sudėtingas, kompleksiškas, reikalaujantis laiko bei finansinių ir techninių išteklių. Dažnai intelektinės nuosavybės kūrimas, įsigijimas ir naudojimas įtraukia kelias visuomenės grupes, pavyzdžiui, mokslo ir verslo bendruomenes arba mokslo ir valstybės administravimo institucijas.

Autorės keliamas tikslas – išanalizuoti pagrindines intelektinės nuosavybės perdavimo tarp mokslo, verslo ir valdžios institucijų tendencijas e. verslo ir e. valdžios kontekste bei pagrįsti intelektinės nuosavybės svarbą šių sričių plėtrai. Straipsnyje pateikiama intelektinės nuosavybės perdavimo mokslo, verslo ir valdžios institucijoms analizė, intelektinės nuosavybės panaudojimo e. verslo ir e. valdžios plėtrai potencialo įvertinimas, užsienio valstybių pavyzdžiais pagrįsti intelektinės nuosavybės perdavimo principai ir tų principų pritaikymo galimybės Lietuvoje. Nagrinėjama Lietuvoje vyraujanti intelektinės nuosavybės perdavimo samprata, e. verslo ir e. valdžios iniciatyvos bei šių sričių plėtra. Autorė išvadose pabrėžia intelektinės nuosavybės ir jos perdavimo svarbą e. verslo ir e. valdžios plėtrai Lietuvoje bei siūlo intelektinės nuosavybės perdavimo modelį, kuris suformuotas atsižvelgiant į užsienio valstybių patirtį bei Lietuvos kontekstą.

Pagrindinės sąvokos: žinios, intelektinė nuosavybė, e. valdžia, e. verslas.

Keywords: knowledge, intellectual property, e. government, e. business.

Įvadas

Šiuolaikinėje žinių visuomenėje žinių sąvoka atlieka labai reikšmingą vaidmenį, nes ja grindžiami visi svarbiausi visuomenėje vykstantys socialiniai, ekonominiai, kultūriniai ir politiniai procesai. Žinios tampa varomąja jėga, darančia įtaką ir bendrai valstybės plėtrai, ir konkrečioms sritims ar institutų raidai. Pažanga paprastai yra siejama su mokslo laimėjimais ir tų laimėjimų sėkmingu pritaikymu ekonominėje erdvėje. Tai suteikia valstybėms, organizacijoms, įmonėms didesnę konkurencingumą ir pranašumą prieš kitus atitinkamo lygio veikėjus.

Be jokios abejonės, visais visuomenės raidos

etapais žinios buvo neatsiejama žmoniškosios egzistencijos ir tobulėjimo dalis. Tačiau būtent šiuo metu vis plačiau vartojami tokie nauji terminai kaip „žinių visuomenė“, „žinių ekonomika“, „žinių organizacija“ arba „žinių darbuotojas“. Žinių ekonomika yra itin svarbi sritis kiekvienos šiuolaikinės valstybės bendrajai plėtrai, nes ji apima ekonominėje veikloje vykstančius žinių kūrimo, sklaidos ir pritaikymo procesus. Žinių ekonomikos kontekste žinios tampa svarbiu konkurencingumo šaltiniu ir ištekliu, kuris gali padėti organizacijoms ir įmonėms sukurti daug didesnę pridėtinę vertę. Šiuo atveju žinių ekonomika pripažįsta, jog įmonei, organizacijai ar verslui labai svarbūs tokie veiksniai kaip idėjos, komunikaci-

niai / bendradarbiavimo ryšiai, moksliniai tyrimai ir iš jų gaunamos technologijos ar kitos inovacijos. Žinių ekonomikos plėtra neišsivaizduojama be aukštųjų technologijų ūkio šakų ir įmonių, kuriose mokslui ir mokslinių tyrimų rezultatams skiriama daugiausia dėmesio. Informacinių ir telekomunikacinių technologijų (ITT) ūkio šaka taip pat yra priskiriama prie aukštųjų technologijų ūkio šakų ir yra itin reikalaujanti žinių.

ITT sklaida sukuria sąlygas plėtoti elektrinei erdvei ir tokioms jos sritims kaip e. demokratija, e. valdžia, e. verslas, e. sveikata, e. mokymasis ir kt. Straipsnyje daugiausia nagrinėjamos e. valdžios ir e. verslo sritys, kurios prisideda prie modernios valstybės ir konkurencingos ekonomikos kūrimo ir daugelyje valstybių yra priskiriamos prie prioritetinių žinių visuomenės plėtros krypčių. Šių sričių plėtra yra glaudžiai susijusi su atitinkamos mokslo šakos raida ir inovacijų diegimu.

Žinių priskyrimas prie įmonių ir organizacijų (ir valstybių) strateginių išteklių reikalauja atitinkamo intelektualinės nuosavybės teisinio mechanizmo, kuris galėtų užtikrinti inovacijų ir žinių teisinę apsaugą. Intelektinė nuosavybė, kaip veiksnys ir išteklius, yra sudėtingas, kompleksiškas, reikalaujantis laiko bei finansinių ir techninių išteklių. Dažnai intelektualinės nuosavybės kūrimas, įsigijimas ir naudojimas įtraukia kelias visuomenės grupes, pavyzdžiui, mokslo ir verslo bendruomenes arba mokslo ir valstybės administravimo institucijas.

Autorės keliamas tikslas – išnagrinėti pagrindines intelektualinės nuosavybės perdavimo mokslo, verslo ir valdžios institucijoms tendencijas e. verslo ir e. valdžios kontekste bei pagrįsti intelektualinės nuosavybės svarbą šių sričių plėtrai. Straipsnyje pateikiama intelektualinės nuosavybės perdavimo mokslui, verslui ir valdžios institucijoms analizė, intelektualinės nuosavybės panaudojimo e. verslo ir e. valdžios plėtrai potencialo įvertinimas, užsienio valstybių pavyzdžiais pagrįsti intelektualinės nuosavybės perdavimo principai ir tų principų pritaikymo galimybės Lietuvoje. Analizuojama Lietuvoje vyraujanti intelektualinės nuosavybės perdavimo samprata, e. verslo ir e. valdžios iniciatyvos bei šių sričių plėtra. Autorė išvadose pabrėžia intelektualinės nuosavybės ir jos perdavimo svarbą e. verslo ir e. valdžios plėtrai Lietuvoje bei siūlo intelektualinės nuosavybės perdavimo modelį, kuris suformuotas atsižvelgiant į užsienio valstybių patirtį bei Lietuvos kontekstą.

Intelektinė nuosavybė kaip žinių ekonomikos vertybė

Žinių ekonomika yra šiuolaikinės visuomenės, kurioje ekonominės vertės kūrimas yra priklausomas nuo nematerialiųjų išteklių, tokių kaip žinios, ypatybė. Intelektinė nuosavybė tokioje ekonomikoje tampa svarbia vertybe ir priemone, kuria reguliuojami žinių nuosavybės santykiai, žinių perdavimas ir panaudojimas. Inovacijos, kaip žinių kūrimo ir naudojimo pasekmė, tampa konkurencinio pranašumo šaltiniu [1, p. 4].

Naujos žinios yra inovacijų plėtros veiksnys ir intelektualinės nuosavybės objektas, tad intelektualinės nuosavybės įtvirtinimas yra ypač svarbus žinių visuomenės uždavinyje. Toks įtvirtinimas yra reikalingas tam, kad intelektualinės nuosavybės teisės tarnautų kaip paskata inovacinių žinių kūrimui ir sklaidai bei ekonominių santykių plėtrai [2, p. 6]. Intelektinė nuosavybė tampa priemone, skirta inovacinių produktų ir paslaugų apsaugai nuo kopijavimo arba piratavimo. Svarbu pažymėti, jog intelektualinės nuosavybės teisių įtvirtinimas turi pasireikšti ne tik tinkama valstybei teisinio režimo forma, bet ir kitomis priemonėmis (pvz., intelektualinės nuosavybės skatinimo mechanizmas), padedančiomis apsaugoti intelektualinę nuosavybę nuo pažeidimų.

Šiuolaikiniame pasaulyje žinių ir intelektualinės nuosavybės svarba nuolat didėja visose gyvenimo srityse. Šis didėjimas ypač pastebimas ekonominėje srityje. Europos Sąjungos (ES) Lisabonos strategijoje pripažįstama, jog žiniomis grįstos ekonomikos tendencijos kelia iššūkius Europos valstybėms ir reikalauja radikalių transformacijos ekonominėje veikloje [3]. Tendencija, kad išsivysčiusiose valstybėse tradicinė industrinė ekonomika užleisdžia vietą žinių reikalaujančiai ekonomikai, galima matyti jau nuo 1980-ųjų metų. Pavyzdžiui, šiuo metu vien žinių industrijos, susijusios su internetu, sudaro daugiau kaip 6 proc. viso bendro ekonominio produkto, o 2001 m. Lietuvoje informacinių technologijų industrijos sukūrė daugiau kaip 1,2 mlrd. litų ekonominės vertės [4]. Tyrimai rodo, jog Vakarų valstybių ekonomikos vis labiau tampa priklausomos nuo aukštųjų technologijų sričių, kurios tiesiogiai susijusios su mokslinių tyrimų rezultatų pritaikymu [5, p. 42]. Be to, tenka pripažinti, jog valstybių pajamos, gaunamos iš mokesčių, labai priklauso nuo intelektualinės nuosavybės gamintojų mokamo pelno mokesčio bei intelektualinės nuosavybės produkcijos pardavimo mokesčio.

Atsižvelgiant į šias tendencijas ir remiantis plačiu sutarimu, jog žinios ir inovacijos yra esmi-

nė prielaida ekonomikai augti, daugelis valstybių įvairiais būdais skatina ir reguliuoja žinių bei inovacijų kūrimo ir taikymo sritį tam, kad būtų užtikrinta reikiama žinių reikalaujanti ekonomikos dalis. Valstybės visapusiškai skatina ir remia nacionalines ūkio šakas, susijusias su intelektinės nuosavybės kūrimu ir pritaikymu. Taip pat daug dėmesio skiriama intelektinės nuosavybės režimui, kaip priemonei ir paskatai investuoti į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (MTEP) [2, p. 8]. Sukurtos intelektinės nuosavybės teisinė apsauga ir jos įgyvendinimo sistema yra būtina sąlyga tam, kad būtų skatinamas ekonomikos veikėjų kūrybiškumas. Nesant arba blogai funkcionuojant intelektinės nuosavybės režimui labai apribojamos įmonių arba asmenų galimybės dalyvauti žinių kūrimo ir dalinimosi procesuose, sumažinamos paskatos investuoti į MTEP ir žinių reikalaujančių ūkio sektorių plėtrą [6, p. 117]. Dėl to valstybės kuria ir naudoja įvairias inovacijų paramos sistemas, intelektinės nuosavybės apsaugos būdus intelektinės nuosavybės teisėms vidaus ir tarptautinėse rinkose apsaugoti.

Intelektinė nuosavybė yra priskiriama priematerialiųjų ekonominių išteklių, tad ji gali būti lengvai atgaminama, platinama, perduodama bei panaudojama nepaisant nacionalinės valstybės ribų. Tai rodo šio ekonominio išteklių tarptautinį pobūdį, kuris yra itin svarbus globalizacijos, valstybių ir ekonomikų integracijos ir liberalėjančios tarptautinės prekybos sąlygomis. Intelektinės nuosavybės, kaip išteklių ir produkto, vertė nepriklauso nuo veiksmų, ribojančių tradicinių materialinių produktų vertę, t. y. kultūrinių, vertybinių ar geografinių skirtumų. Žinios, kaip produktas, yra kuriamas orientuojantis į tas rinkas, kurioms ji yra skirtas [7, p. 320]. Būtina atkreipti dėmesį, jog išsivysčiusių valstybių užsienio prekyboje vis didesnė dalis tenka intelektinių produktų eksportui. Žinių reikalaujantys ūkio sektoriai sudaro tokių valstybių globalaus konkurencingumo pagrindą ir keičia tradicinius konkurencinio pranašumo šaltinius, tokius kaip pigi darbo jėga ar žaliavos. Šiuo atveju intelektinės nuosavybės teisės yra labai svarbios rinkoms ir konkurencingumui jose išsaugoti, investicijoms pritraukti ir inovacijoms skatinti. Tačiau pažymėtina, jog intelektinė nuosavybė, kaip išteklius, darosi vis sudėtingesnė, brangsta jo įgijimas, išlaikymas bei įgyvendinimas tiek nacionaliniu, tiek globaliu lygiu.

Paprastai didžiausią įtaką valstybių žinių lygiui turi įtakos universitetuose, mokslinių tyrimų institutuose ir kitose aukštojo mokslo įstai-

gose atliekami mokslo tyrimai ir jų rezultatai. Mokslo institucijose esančių žinių prieinamumas ir tyrimų rezultatų praktinis pritaikymas ekonominėje veikloje yra tiek mokslo raidos, tiek inovatyvios žinių ekonomikos plėtros pagrindas. Ekonomistai teigia, jog šiuo metu valstybių produktyvumo ir ekonomikos augimo skirtumai vis labiau priklauso ne nuo gamtinių išteklių, o nuo gebėjimų kurti naujas žinias ir jas panaudoti ekonominėje veikloje [8, p. 4]. Intelektinė nuosavybė yra svarbiausias tiltas, jungiantis mokslo ir ekonomikos sritis [2, p. 3], o intelektinės nuosavybės arba technologijų perdavimo mechanizmas yra ta priemonė, kuri padeda ekonomikai veiksmingiau išnaudoti inovatyvios plėtros galimybes.

Intelektinės nuosavybės reikšmė elektroninėje erdvėje

Šiuo metu tiek Lietuvoje, tiek ES žinių visuomenės ir žinių ekonomikos plėtrai yra skiriama itin daug dėmesio. Plačiai pripažįstama, jog svarbiausios priemonės šiam tikslui pasiekti yra informacinių ir telekomunikacinių technologijų (ITT) ir atitinkamos infrastruktūros plėtra, investicijos į žinias, intelektinę nuosavybę, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą bei investicijos į žmogiškąjį kapitalą. Intelektinė nuosavybė arba žinios yra inovacijų visose visuomenės gyvenimo srityse, ypač žinių visuomenės elektroninėje erdvėje, šaltinis.

Elektroninė erdvė apima tokias sritis kaip e. demokratija, e. valdžia, e. verslas, e. sveikata, e. mokymasis ir kitas. Itin svarbios valstybės modernizavimui bei žinių ekonomikos plėtrai yra e. valdžios ir e. verslo sritys.

Abi šios sritys pagrįstos ITT ir atitinkamų technologinių sprendimų taikymu įprastiems procesams modernizuoti. Siaurąja prasme e. valdžia suprantama kaip pagrindinių valstybės funkcijų perkėlimas į elektroninį lygį ir jų įgyvendinimas naudojantis šiuolaikinėmis ITT [9, p. 77]. Platesniame kontekste e. valdžia gali būti laikoma priemone valstybės valdymui modernizuoti, valstybės reformai sėkmingai vykdyti pritaikant šiuolaikinį viešąjį administravimą ir valstybės valdymą prie nuolat kintančių žinių visuomenės reikalavimų. E. valdžia yra vienas iš būdų, kaip priartinti valdžią prie visuomenės, užtikrinti nuolatinę valdžios institucijų ir visuomenės narių konsultavimąsi bei formuoti bendrus socialinius tinklus, jungiančius tiek valdininkus, tiek įvairių interesų grupių atstovus, tiek atskirus gyventojus. Be to, e. valdžios priemonės suteikia galimybę

bendrauti valdžios institucijoms ir verslo įmonėms, taip pagreitindamos ir palengvindamos verslo plėtros procesus ir padėdamos verslo įmonėms sumažinti veiklos išlaidas.

Dar platesnis elektroninės valdžios apibrėžimas apima ir e. demokratijos sąvoką, kuri apibūdina naujo tipo valstybės ir piliečių interakcijas. E. demokratijos priemonės yra orientuotos ne tik į piliečių atstovavimą (kaip tradicinė demokratijos forma), bet ir į jų įtraukimą į valstybės valdymą, sprendimų priėmimą ir jų įgyvendinimą. E. demokratijos priemonės, tokios kaip informacinių ir telekomunikacinių technologijų diegimas ir rinkimų procesus, valdžios institucijų bendravimo su piliečiais procesus ir pan., yra itin svarbios valstybėms, kurioms būtina kurti pilietinę visuomenę [10]. ES kontekste pripažįstama, jog e. demokratijos priemonės gali įveikti šiuo metu itin aktualią „demokratijos deficito“ problemą [11].

E. verslas yra tiesioginė žinių ekonomikos dalis, nes tai itin inovatyvi sritis, kurios plėtra priklauso nuo naujų technologinių sprendimų pritaikymo praktikoje. E. verslas dažniausiai apibrėžiamas kaip ITT diegimas verslo procesuose bei elektroninė komercija, t. y. pirkimas ir pardavimas elektroninėje erdvėje. Daugelyje Vakarų Europos valstybių, JAV ir Azijoje veikia pasauliniai elektroninės prekybos tinklai, leidžiantys vykdyti tarptautines pirkimo-pardavimo transakcijas, elektroninius aukcionus (pvz., www.ebay.com) ir t. t.

Daugelis valstybių e. valdžią ir e. verslą priskiria prie prioritetinių raidos krypčių. Pavyzdžiui, ES e. valdžia yra vienas iš informacinės visuomenės plėtros prioritetų, skirtas viešajam sektoriui modernizuoti tam, kad būtų pasiekti ambicingi Lisabonos strategijoje numatyti tikslai [12]. E. verslas bei ITT naudojimas versle ES Lisabonos strategijoje yra priskiriami priemonėms, kurios gali padėti pasiekti svarbiausią tikslą – paversti ES konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių ekonomika pasaulyje [3]. Lietuvos strateginiuose dokumentuose taip pat yra pripažįstama e. valdžios ir e. verslo svarba bendrajai valstybės raidai. Lietuvos valstybės ilgalaikės raidos strategijoje e. verslas kartu su žinių ekonomika yra vienas iš „konkurencingos ekonomikos“ prioriteto įgyvendinimo krypčių, o e. valdžios projektų įgyvendinimas priskiriamas prie viešojo administravimo sektoriaus priemonių [13]. Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijoje teigiama, kad ją įgyvendinus turėtų paplisti pažangių technologijų naudojimu paremtas verslas [14].

Šiuolaikinė greitai kintanti ir kompleksiška

žinių visuomenė formuoja vis naujus iššūkius e. valdžios ir e. verslo sprendimams. Šioms sritims nuolatos keliami reikalavimai tobulinti ITT naudojimą ir pritaikyti vis modernesnes technologines priemones, kurias naudojant bendraujama greičiau, prieinamiau. Jau veikiantys e. valdžios ir e. verslo projektai atskleidė didžiules valstybių socialinės ir ekonominės raidos galimybes, tačiau jų išnaudojimas priklauso ne tik nuo politinės valios, bet ir nuo technologinių sprendimų, egzistuojančių intelektinės nuosavybės režimų ir paskatų plėtoti žinių reikalaujančias sritis. E. valdžios priemonių kūrimas ir diegimas bei e. verslo įmonių veikla yra neatsiejama nuo aukštųjų technologijų plėtros, šalies inovacijų skatinimo politikos ir žinių ekonomikos raidos. Svarbiausia varomoji jėga šių sričių plėtroje yra ITT moksliniai tyrimai ir jų rezultatų pritaikymas praktikoje tam, kad būtų patobulinti egzistuojantys elektroniniai procesai, operacijos ir paslaugos [15, p. 8–9].

Kadangi žinios ir naujos technologijos žinių ekonomikoje yra išteklius ir produktas, tai įgyvendinant e. valdžios ir e. verslo projektus be intelektinės nuosavybės režimo sukurtų santykių neįmanoma. Intelektinė nuosavybė, kaip žinių ekonomikos veiksnys, vaidina reikšmingą vaidmenį e. valdžios bei e. verslo plėtrai. Inovacijos įgalina valdžios institucijas ir verslo įmones pereiti nuo paprasto ITT taikymo prie kompleksinių elektroninių sprendimų. Intelektinės nuosavybės režimas nustato galimas procedūras įsigyti ir naudoti reikiamas žinias ir technologijas bei sukuria socialinių ryšių tinklą, įtraukiantį aukštojo mokslo ir tyrimų institucijas, verslo įmones ir valdžios įstaigas. Svarbu pažymėti, kad ir e. valdžios diegimas, ir modernizavimas, ir e. verslo plėtra reikalauja itin glaudaus šių sričių bendradarbiavimo su joms reikalingų žinių kūrėjais, dažniausiai mokslo institucijomis. Taip yra todėl, kad elektroninės erdvės technologiniai sprendimai turi būti individualizuoti ir atitikti specifinius valdymo institucijos ar verslo įmonės poreikius bei vartotojų lūkesčius [15, p. 23].

Įvertinus intelektinės nuosavybės ir e. valdžios bei e. verslo plėtros svarbą žinių ekonomikai būtina apžvelgti galimybes, kuriomis naudojantis būtų galima skatinti intelektinės nuosavybės perdavimą iš mokslo institucijų į viešojo ir privataus sektoriaus e. erdvę. Šiuo atveju itin svarbu laiku ir veiksmingai diegti šiuolaikines informacines technologijas ir jų technologinius sprendimus į viešojo administravimo ir verslo sektorius. Tačiau inovacinių technologijų kelias iš laboratorijų į praktikoje naudojamas sistemas dažnai yra sudėtingas.

Verslo ir mokslo bendradarbiavimo kontekstas ir prielaidos Lietuvoje

Europos valstybės, pripažindamos žinių ekonomikos svarbą valstybių konkurencingumui ir ekonomikos augimui, ieško įvairių priemonių ir būdų skatinti tokios ekonomikos plėtrą. Intelektinės nuosavybės svarba aukštųjų technologijų ūkio srityse kelia reikalavimus ne tik užtikrinti tinkamą tokios nuosavybės apsaugą, bet ir skatinti jos kūrimą ir naudojimą versle. Intelektinės nuosavybės skatinimo mechanizmai yra itin svarbūs e. valdžios ir e. verslo srityse, kurios reikalauja žinių ir individualizuotų sprendimų bei technologijų. Lietuvoje intelektinės nuosavybės skatinimo mechanizmų taikymas yra itin svarbus tiek dėl apskritai per mažai išplėtos aukštųjų technologijų ūkio šakos, tiek ir dėl būtinybės sparčiau diegti e. valdžios ir e. verslo sritis. Tokie mechanizmai paprastai pagrįsti mokslo ir verslo bendradarbiavimo stiprinimo ir technologijų perdavimo skatinimo priemonėmis.

Lietuvoje būtinybė stiprinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą yra pabrėžiama daugelyje nacionalinių dokumentų, susijusių su inovacijų politika. Vilniaus miesto 2002–2011 m. strateginiame plane [16] yra akcentuojama aukštojo mokslo įstaigų, mokslo tiriamųjų institucijų ir verslo partnerystės svarba plėtojant žinių ekonomiką Vilniaus mieste. Tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos „Inovacijų versle programos“ [17] uždavinių yra numatyta skatinti mokslo ir verslo bendruomenės bendradarbiavimą. IV programos skyriuje („Mokslo ir verslo visuomenės bendradarbiavimo skatinimas“) teigiama, jog glaudesnę verslo ir mokslo visuomenės bendradarbiavimą itin skatintų mokslo ir technologijų parkai, verslo inkubatoriai, kitos inovacijų paramos infrastruktūros organizacijos. V skyriuje („Mokslinių tyrimų ir technologijų bazės stiprinimas, jos naudojimo efektyvumo didinimas“) pabrėžiama, kad plėtojant inovacijas būtina skatinti verslo investicijas į mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą, bendradarbiavimą technologijų perdavimo ir komercializavimo srityse.

„Ilgalaikėje mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategijoje“ [18] teigiama, kad Lietuvos valstybės misija apima aplinkos privačioms investicijoms į mokslinius tyrimus gerinimą bei sąlygų mokslo ir verslo partnerystei sudarymą. Panaši nuostata yra įtvirtinta „Lietuvos mokslo ir technologijų baltosios knygos nuostatų įgyvendinimo programoje“ [19]. „Aukštųjų technologijų plėtros programoje“ (Patvirtinta Lietuvos

Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1645) siekiama įveikti mokslo izoliaciją nuo gamybos, parodyti bendros jų veiklos produktyvumą ir palyginti greitą įdėtų lėšų atsi-perkamumą. Be to, „Ūkio ministerijos 2005–2007 metų strateginio veiklos plano (Patvirtinta ūkio ministro 2005 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. 4–48) Inovacijų ir konkurencingumo programoje numatyta remti inovacijų centrų, mokslo ir technologijų parkų bei kitų inovacijų paramos paslaugas teikiančių įstaigų veiklą (projektus). Tai viena iš priemonių inovacijų politikos formavimo ir įgyvendinimo uždaviniui pasiekti.

Remiantis anksčiau išvardytais dokumentais galima teigti, jog Lietuvos inovacijų politika pripažįsta technologijų perdavimo svarbos poreikį Lietuvos ekonomikos ir mokslo raidai bei numato tokios veiklos skatinimo priemones. Inovacijos turi didinti Lietuvos konkurencingumą Europos ir pasaulio rinkose kuriant žinių ekonomikos branduolius, kuriuose būtų palankios inovacijų kūrimo, mokslo ir verslo bendradarbiavimo, mokslinių tyrimų, inovatyvių įmonių kūrimosi ir plėtros bei užsienio ir vidaus investicijų sąlygos.

Tačiau 2003 m. Pasaulio banko ataskaitoje atkreipiamas dėmesys, jog Lietuvoje, nepaisant didelio skaičius įvairaus pobūdžio tyrimų institucijų (26 valstybiniai tyrimų institutai), atliekamų tyrimų pritaikomumas yra abejotinas. Pasaulio Bankas rekomenduoja pakeisti atliekamų tyrimų pobūdį į taikomuosius, pakeisti valstybinių tyrimų finansavimą į užsakomuosius (angl. *contract research*) arba finansuojamus iš kitų išorinių šaltinių bei tyrimų finansavimą atskirti nuo studijų finansavimo [20].

Reikia pažymėti, jog naujausioje Europos Komisijos ataskaitoje dėl Europos tyrimų ir inovacijų srities plėtros „Pagrindiniai 2005 m. mokslo, technologijų ir inovacijų duomenys“ yra pabrėžiamas bendras ES investicijų į technologijas ir tyrimus atsilikimas bei pripažįstama, jog tokia padėtis yra pagrindinė kliūtis kuriant žinių ekonomiką [21]. Nuo investicijų į MTEP daugiausia priklauso šalies technologinė pažanga ir inovacijų lygis. Ataskaitoje pateikti duomenys rodo, jog Lietuva atsilieka nuo daugelio ES narių pagal investicijas į MTEP ir yra priskiriama prie žemo MTEP intensyvumo šalių. Lietuvos MTEP intensyvumas yra 0,68 proc. nuo bendro vidaus produkto (BVP) (ES 25 atitinkamas rodiklis yra 1,93 proc.) ir lenkia tik Graikiją, Slovakiją, Lenkiją, Latviją bei Kiprą. Lietuvoje MTEP išlaidos yra iš esmės finansuojamos iš vyriausybės lėšų (65,1 proc.). Šis rodiklis yra didžiausias iš visų

ES narių. O ES 25 vyriausybės finansuojamų MTEP išlaidų vidurkis yra per pusę mažesnis – 33,8 proc. Verslo išitraukimas į MTEP finansavimą Lietuvoje – 27,8 proc. ir yra vienas iš mažiausių tarp ES narių (tik Latvijos ir Kipro mažesni). Šie duomenys rodo, jog Lietuvoje būtina didinti verslo skiriamą finansavimą moksliniams tyrimams.

Tos pačios studijos duomenimis, Lietuvos aukštojo mokslo institucijos yra išitraukusios į mokslinius tyrimus: net 66,6 proc. visų išlaidų MTEP yra panaudojamos aukštojo mokslo sektoriuje. Šis rodiklis yra didesnis nei ES 25 vidurkis (63 proc.) ir rodo Lietuvos aukštojo mokslo potencialą sėkmingai dalyvauti technologijų perdavimo procese.

Lietuva, kaip ir kitos naujos ES narės, kenčia nuo „protų nutekėjimo“. Komisijos ataskaitoje pateikti duomenys rodo, jog nepaisant gana didelio techninių mokslų (angl. *science & engineering*) absolventų skaičiaus (22,4 proc. nuo visų absolventų) išsilaiko santykinai mažas mokslininkų ir tyrėjų procentas (beveik 3 proc.), palyginti su bendru aktyvių gyventojų skaičiumi (26–34 m.).

Remiantis Komisijos ataskaita tenka daryti išvadą, jog Lietuva labai atsilieka nuo kitų ES valstybių pagal mokslinių tyrimų rezultatus. 2003 m. Lietuvoje milijonui gyventojų teko tik 131 mokslinė publikacija ir tai yra antras nuo galo rodiklis visoje ES, o ES 25 vidurkis yra 639 publikacijos. Lietuvos aukštųjų technologijų pramonės eksportas sudaro tik 6,4 proc. visų eksportuojamų produktų (ES 25 vidurkis – 19,7 proc.). Dar blogesnė padėtis yra patentavimo srityje. Lietuvos patentų biurui Lietuvos pareiškėjai pateikia daug mažiau paraiškų, palyginti su užsienio pareiškėjais. Europos patentų biurui pareiškėjai iš Lietuvos 2001 m. ir 2003 m. yra pateikę po 2 paraiškas, o 2002 m. – tik 1 paraišką (žr. į 2 lentelę) [22], JAV patentų biurui 2003 m. buvo pateiktos 8 paraiškos (žr. į 3 lentelę) [23]. Remiantis 2003 m. ES tyrimu „Inovacijų politika septyniose valstybėse kandidatėse: iššūkiai“ Lietuvoje tik 6 proc. naujų produktų ir 3,7 proc. naujų arba patobulintų technologijų buvo išvystyti kartu su mokslo ir tyrimų institucijomis [24]. Tai atskleidžia didžiulį Lietuvos atsilikimą mokslinių rezultatų praktinio pritaikymo srityje.

1 lentelė. Paraiškos Lietuvos patentų biurui

		2001	2002	2003	2004	Iš viso
Išradimai	Lietuvos pareiškėjai	68	85	70	64	287
	Užsienio pareiškėjai	3856	4593	5807	4707	18963

Šaltinis: Lietuvos patentų biuras

2 lentelė. Paraiškos Europos patentų biurui

	2000	2001	2002	2003
Kroatija	8	18	11	13
Kipras	9	9	16	28
Danija	714	816	778	867
Estija	0	3	0	7
Suomija	1223	1571	1608	1480
Islandija	9	10	27	22
Airija	212	257	238	270
Latvija	0	1	1	2
Lietuva	0	2	1	2
Norvegija	306	330	365	358
Slovakija	13	8	10	14
Slovėnija	25	31	31	43

Šaltinis: European Patent Office

3 lentelė. Paraiškos JAV patentų biurui

	2000	2001	2002	2003
Kroatija	18	22	20	23
Kipras	2	7	5	7
Danija	941	1130	1227	1145
Estija	7	7	8	6
Suomija	1475	1799	2045	1866
Islandija	39	39	40	49
Airija	339	401	448	382
Latvija	2	5	2	2
Lietuva	4	8	2	8
Norvegija	465	452	587	470
Slovakija	10	3	15	6
Slovėnija	27	21	21	55

Šaltinis: US Patent and Trademark Office

ES leidinyje „2004 m. Europos inovacijų statistika“ yra pateiktas ES valstybių narių vertinimas pagal suminių inovacijų indeksą (SII). Lietuvos SII yra 0,26 ir priskirtinas prie žemesnių [25]. Tačiau atsižvelgiant į didėjimo tendencijas Lietuva patenka tarp besivejančių pirmaujančias valstybes. Tai reiškia, jog Lietuva turi inovacijų plėtros potencialą.

2004 m. rugsėjo–spalio mėn. *Eurobarometer* atliko ES valstybių narių inovatyvių įmonių apklausą, kuria siekta įvertinti įmonių paramą inovacijoms ir jų inovacinės veiklos pobūdį. Šis tyrimas parodė, jog Lietuvos inovatyvios įmonės santykinai daugiau tyrimų atlieka savo jėgomis (19 proc.), nei patiki kitoms įmonėms ar aukštojo mokslo bei tyrimų institucijoms (15 proc.). Abu šie rodikliai gerokai atsilieka nuo atitinkamų ES 25 vidurkių (53 proc. ir 20 proc.), tačiau atspindi bendrą tendenciją, kai įmonės yra mažiau linkusios deleguoti tyrimų funkciją kitoms institucijoms [26]. Akivaizdu, jog Lietuvoje nėra išnaudojamas aukštojo mokslo įstaigų potencialas.

Atsižvelgiant į anksčiau apžvelgtus rodiklius galima daryti prielaidą, jog intelektinės nuosavybės, kaip žinių ekonomikos išteklių, naudojimas Lietuvoje yra nepakankamas. Tai patvirtina ir apibendrinti žinių perdavimo iš mokslo institucijų į verslo įmones duomenys (žr. 4 lentelę), rodantys, jog Lietuvoje būtina diegti intelektinės nuosavybės skatinimo mechanizmus.

Iš atliktos įvairių su technologijų perdavi-

5 lentelė. SSGG analizė

<p>STIPRYBĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> o Lietuvos aukštojo mokslo įstaigose yra atliekama didžiausia visų mokslinių tyrimų dalis. o Tikslių mokslų absolventų procentas yra gana didelis. o Remiantis tarptautiniais tyrimais, Lietuva turi inovacijų plėtros potencialą. o Lietuvos inovacijų politika pripažįsta technologijų perdavimo svarbą. o Teisinė aplinka yra palanki inovacijoms plėtoti ir technologijoms perduoti. 	<p>SILPNYBĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> o Žemas MTEP finansavimas. o Maža verslo finansuojamo MTEP dalis. o Nėra išnaudojamas aukštojo mokslo įstaigų potencialas. o „Protų nutekėjimas“. o Lietuva atsilieka mokslinių tyrimų pritaikymo srityje. o Lietuvos universitetai neturi technologijų perdavimo infrastruktūros.
<p>GALIMYBĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> o Narystė ES. o Galimybė pasinaudoti ES parama ir patirtimi kuriant inovacijų ir technologijų perdavimo skatinimo mechanizmus. o Remiant mokslo ir verslo bendradarbiavimą galima užtikrinti sėkmingą žinių ekonomikos plėtrą ir Lietuvos tarptautinį konkurencinį pranašumą. 	<p>GRĖSMĖS</p> <ul style="list-style-type: none"> o Deklaratyvi inovacijų politika. o Konkrečių veiksmų, nukreiptų į technologijų perdavimą, trūkumas.

4 lentelė. Bendri duomenys apie žinių perdavimo efektyvumą (2002)

	Investavimas į MTEP per capita (mln. USD/100000)	Paraiškos Europos patentų biurui per capita (paraiškos/100000)	Paraiškos JAV patentų biurui per capita (paraiškos/100000)
Kroatija	5,8	0,25	0,45
Kipras	3,67	2,02	0,63
Danija	72,47	14,41	22,72
Estija	4,04	0	0,62
Suomija	89,03	30,92	39,33
Islandija	86,41	9	13,33
Airija	31,88	5,80	10,93
Latvija	1,53	0,04	0,09
Lietuva	2,72	0,03	0,06
Norvegija	54,13	7,93	12,76
Slovakija	2,58	0,19	0,28
Slovėnija	16,83	1,55	1,05

mu, mokslo ir verslo bendradarbiavimu susijusių rodiklių analizės yra suformuota ir 5 lentelėje pateikta Lietuvos inovacijų plėtros stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (angl. SWOT) suvestinė.

Akivaizdu, jog Lietuvos sąlygomis būtina skatinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą tam, kad būtų užtikrinta sėkminga žinių ekonomikos plėtra

ir būtų įgyvendinti tiek ES, tiek Lietuvos strateginiai plėtros planai.

Intelektinės nuosavybės perdavimo modelis e. erdvėje

Remiantis straipsnyje pateikta apžvalga pažymėtina, jog Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių, pagrindiniai žinių ir naujų technologijų šaltiniai yra universitetai, mokslinių tyrimų institutai ir kitos aukštojo mokslo įstaigos. Tačiau ankstesniame skyriuje pateikti rodikliai atskleidžia faktą, jog šios žinios yra menkai išnaudojamos, t. y. trūksta efektyvaus tokios intelektinės nuosavybės panaudojimo žinių ekonomikos plėtrai. Be to, Lietuvos e. valdžios ir e. verslo sritys taip pat yra nepakankamai išplėtos. Lietuvos e. valdžios rodiklis tarp Vidurio ir Rytų Europos valstybių atsilieka nuo Estijos, Čekijos ir kitų valstybių rodiklių [27], o remiantis EUROSTAT statistika e. valdžios paslaugomis Lietuvoje naudojasi tik apie 10 proc. gyventojų. E. verslo apimtis Lietuvoje yra taip pat labai maža. EUROSTAT duomenimis, e. komercijos procentas įmonių apyvartoje sudaro tik 1,6 proc. Šiuo atveju ir visa ES negali pasigirti aukštais rodikliais – ES 25 valstybių vidurkis yra tik 2,1 proc. Tokia padėtis rodo, jog Lietuvoje būtina ne tik užtikrinti intelektinės nuosavybės apsaugą, bet ir plėtoti kitus intelektinės nuosavybės skatinimo mechanizmus, t. y. mokslo ir verslo bendradarbiavimą.

Paprastai, remiantis užsienio valstybių patirtimi, mokslo institucijos gana aktyviai dalyvauja perduodant intelektinę nuosavybę verslui. Viena iš priemonių, kuri gali būti taikoma ir Lietuvoje ypač skatinant intelektinės nuosavybės perdavimą elektroninėje erdvėje veikiančioms valstybės institucijoms bei verslo įmonėms, yra technologijų (intelektinės nuosavybės, žinių) perdavimo centrai. Europos valstybėse, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, Suomijoje, universitetai turi atitinkamus padalinius arba šalia veikiančias organizacijas, kurių pagrindinis tikslas – užtikrinti nuolatinis bendradarbiavimo ryšius tarp mokslo institucijų ir verslo įmonių [28; 29; 30; 31]. Tokių technologijų perdavimo centrų tikslas – skatinti technologijų perdavimą teikiant technologijų perdavimo facilitavimo paslaugas, stiprinant mokslo ir verslo ryšius, remiant inovacijų įgyvendinimą ir investicijas į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, išnaudojant universitetų mokslinių tyrimų potencialą ir sukurtą intelektinę nuosavybę. Technologijų perdavimo centrai atlieka svarbų vaidmenį padėdami suar-

tinti mokslo ir verslo bendruomenes bei nukreipti mokslinius tyrimus į visuomenės poreikių tenkinimą [32, p. 18]. Mokslo ir verslo bendruomenėse dažnai vyrauja skirtingos vertybės ir veiklos modeliai, dėl to tokių centrų veikla yra itin svarbi. Dar kitaip technologijų perdavimo centrų veiklą galima apibrėžti žinių komercializavimo terminu, kuris reiškia vertingų žinių perdavimą iš mokslo institucijų į verslo įmones siekiant ekonominės naudos.

Pažymėtina, kad Lietuvos įmonės (ypač dirbančios IT srityje) pripažįsta konkurencingumo priklausomybę nuo didėjančių investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą [26]. Tačiau šiuo metu Lietuvoje egzistuoja nemažai kliūčių sėkmingai bendradarbiauti verslo ir aukštojo mokslo įstaigoms: mokslinių tyrimų institutuose nėra adekvačios intelektinės nuosavybės politikos, žemas verslo sektoriaus investicijų į mokslinius tyrimus lygis, universitetų atliekami tyrimai turi mažą taikomąją reikšmę, jų komercializavimas yra labai biurokratizuotas.

Lietuvos intelektinės nuosavybės teisinė bazė, nors ir moderni, iš esmės yra politiškai spekuliatyvi ir per mažai praktikoje naudojama inovacijos priemonė. Šią išvadą lemia bendrinis inovacijų trūkumas, kurį atskleidžia anksčiau pateikti rodikliai, taip pat vadybinės ir politinės intelektinės nuosavybės reikšmės suvokimo trūkumas. Visuomenėje, ypač mokslo ir verslo bendruomenėse, trūksta pasitikėjimo intelektinės nuosavybės apsaugos sistema. Be to, kai kurios tradicinės jos priemonės, pavyzdžiui, patentai, yra itin brangios ir dažnai neprieinamos mokslo institucijoms arba smulkiam ir vidutiniam verslui. Kita vertus, intelektinė nuosavybė yra tik vienas iš veiksnių, susijusių su inovacijomis. Jai taip pat turi įtakos įvairūs kiti veiksniai, tokie kaip investicijos į mokslinius tyrimus arba valdymo specifika. Vis dėlto būtina suvokti, jog vien modernios intelektinės nuosavybės teisinės bazės neužtenka nacionaliniam inovaciniam potencialui išnaudoti.

Atsižvelgiant į atliktą empirinę ir mokslinių šaltinių analizę siūlomos į rinką orientuotos technologijų perdavimo skatinimo gairės, atitinkančios inovacijų ir intelektinės nuosavybės poreikius Lietuvoje. Remiantis anksčiau pateikta intelektinės nuosavybės perdavimo konteksto ir prielaidų Lietuvoje analize galima suformuluoti intelektinės nuosavybės perdavimo modelį, tinkamą Lietuvos elektroninės erdvės, t. y. e. valdžios ir e. verslo, plėtrai.

Siūlomas intelektinės nuosavybės perdavimo modelis pagrįstos užsienio sėkmingų technologijų perdavimo centrų patirtimi, pritaikyta Lie-

tuvos poreikiams ir specifikai. Modelis pirmiausia orientuotas į esamų poreikių tenkinimą, be to, atsižvelgiant į technologijų tarptautinės apsaugos brangumą ir technologijų dinamiką apskritai – modelio pagrindas yra paprastų, tačiau esminių problemų sprendimas, o ne orientacija į rizikingą perspektyviausių technologijų paiešką ir investicijas į jų tarptautinę apsaugą. Modelis turi būti sudarytas iš trijų pagrindinių veiklos krypčių: 1) bendros priemonės, skirtos mokslui, technologijoms ir inovacijoms propaguoti ir sureikšminti visuomenėje; 2) tarpininkavimas tarp universitetų ir mokslinių tyrimų institutų ir verslo įmonių informacinių technologijų perdavimo srityje; 3) egzistuojančių ir besikuriančių inovatyvių įmonių, valstybės institucijų ir mokslininkų konsultavimas inovatyvios veiklos, orientuotos į elektroninius sprendimus, klausimais.

Priemonės, skirtos mokslui, technologijoms ir inovacijoms propaguoti ir sureikšminti visuomenėje, pirmiausia turi būti orientuotos į taikomųjų mokslinių tyrimų ir inovacijų propagavimą ir visų šalių (universitetų, mokslininkų, verslo) švietimą technologijų perdavimo svarbos klausimais. Atsižvelgiant į tai, jog esami rodikliai atskleidė, jog verslo įmonės išitraukimą į MTEP finansavimą ir mažą užsakomųjų mokslinių tyrimų procentą, turi būti numatytos priemonės, formuojančios visuomenės apskritai ir verslo įmonių konkrečiai lūkesčius universitetams ir mokslininkams. Be to, akivaizdu, kad trūksta kokybinių mokslinių tyrimų rodiklių, kurie padėtų įvertinti gaunamų rezultatų praktinį pritaikomumą.

Tarpininkavimas tarp universitetų bei mokslinių tyrimų institutų ir verslo įmonių, kurį gali atlikti aukštojo mokslo institucijų padaliniai arba jiems pavaldžios organizacijos, informacinių technologijų perdavimo srityje pirmiausia turėtų padėti verslo įmonėms ir valstybinėms institucijoms susipažinti su esamomis mokslo institucijų galimybėmis ir turimomis žiniomis arba intelektine nuosavybe. Technologijų perdavimo centrai turėtų daug dėmesio skirti esamų žinių, intelektinės nuosavybės ir galimybių inventorizacijai bei sisteminimui. Kitaip tariant, būtina ištirti ir nustatyti esamą intelektinės nuosavybės pasiūlą ir paklausą. Kadangi e. valdžios ir e. verslo technologiniai sprendimai turi būti labai individualizuoti ir orientuoti į galutinį vartotoją, t. y. visuomenę, tai bendradarbiavimas tarp verslo ir mokslo įstaigų šiose srityse turi būti itin glaudus. Šiuo atveju intelektinės nuosavybės skatinimo mechanizmas turėtų būti orientuotas ne tik į sukurtos intelektinės nuosavybės teisių gynimą ir

apsaugą, bet ir į paskatas kurti tokią intelektinę nuosavybę. T. y. priemonės turėtų apimti ir ekonominį skatinimą verslo įmonėms, veikiančioms šioje prioritetinėje srityje, investuoti į mokslinius tyrimus. Be to, būtina skatinti nuolat veikiančių socialinių tinklų formavimąsi. Tokia priemonė gali būti įvardyta ir socialinio kapitalo terminu, kuris apima abipusiškumo, pasitikėjimo normų puoselėjimą, ir bendradarbiavimo tinklų kūrimą [33, p. 288–290]. Intelektinės nuosavybės kontekste technologijų arba žinių perdavimas iš mokslinių institucijų verslui yra labai svarbi socialinė transakcija – bendro socialinio kapitalo dalis. Atsižvelgiant į tai, socialinis kapitalas ir jo tinklai yra būtina šalies ekonominės, mokslinės ir socialinės plėtros sąlyga.

Technologijų perdavimo centrų veiklos modelis turi apimti ir universitetų turimų žinių reklamavimą, pristatymą, visuomenės ir suinteresuotų verslo įmonių informavimą, atliekamą įvairiomis formomis – nuo informacinių biuletenių leidimo iki dalyvavimo tarptautinėse technologijų parodose ir mugėse. Taip pat akivaizdu, kad būtina aktyviai konsultuoti ir mokslo institucijų atstovus, ir verslo įmonių darbuotojus intelektinės nuosavybės apsaugos, technologijų perdavimo bei inovacinės veiklos klausimais tam, kad būtų keliama šių bendruomenių bendroji kompetencija ir gebėjimai sėkmingai diegti inovacijas ir dalyvauti kuriant žinių ekonomiką.

Atsižvelgiant į specifinius e. valdžios ir e. verslo sričių poreikius būtina sukurti mechanizmą, kuris skatintų veiksmingai bendradarbiauti ne tik verslo įmones ir mokslo institucijas, bet ir valdžios įstaigas su verslo įmonėmis ir mokslo institucijomis. Dažnai e. valdžios ir e. verslo technologiniai sprendimai pagrįsti panašia logika ir principais, tad valdžios institucijoms būtų galima pasinaudoti verslo įmonių patirtimi ir pritaikyti dalį sprendimų, jau dabar taikomų e. verslo, ypač e. komercijos, srityse [15, p. 24].

Apibendrinant galima teigti, jog intelektinės nuosavybės svarba e. valdžios ir e. verslo sričių plėtrai yra akivaizdi. Atsižvelgiant į esamą intelektinės nuosavybės apsaugos režimą Lietuvoje, būtina skatinti intelektinės nuosavybės kūrimą ir specializuotų sprendimų pritaikymą aukštųjų technologijų įmonėse, ypač ITT srityje. Tam geriausiai turėtų tarnauti technologijų perdavimo modelis, pritaikytas Lietuvos sąlygoms ir orientuotas į mokslo ir verslo bendradarbiavimo skatinimą ir socialinių ryšių kūrimą.

Išvados

1. Šiuolaikiniame pasaulyje žinių ir intelektinės nuosavybės svarba didėja visose visuomenės gyvenimo srityse. Tai ypač pastebima ekonominėje veikloje, kuri vis labiau tampa priklausoma nuo nematerialiųjų išteklių, t. y. žinių ir gebėjimų jas panaudoti kuriant pridėtinę vertę.

2. Kompleksiški visuomenės poreikiai kelia vis naujus iššūkius e. valdžios ir e. verslo galimybėms, tad šioms sritims yra itin svarbu, kad būtų laiku ir veiksmingai diegiamos inovacijos.

3. Lietuvos valstybės politikoje yra pripažįstamas poreikis skatinti inovacinę veiklą ir intelektinės nuosavybės panaudojimą žinių ekonomikos plėtrai, tačiau apibendrinti inovaciniai rodikliai rodo, jog Lietuva kol kas gana reikšmingai atsilieka nuo daugelio Vakarų Europos valstybių pagal mokslinių tyrimų rezultatų pritaikymą.

4. Nepaisant gerai išplėtos intelektinės nuosavybės teisinės bazės Lietuvoje, būtina imtis papildomų priemonių, kurios padėtų įveikti nepasitikėjimą šiuo institutu ir padidintų galimybes aukštųjų technologijų įmonėms naudotis ir kurti intelektinę nuosavybę.

5. Vienas iš papildomų intelektinės nuosavybės skatinimo mechanizmų galėtų būti technologijų perdavimo centrų kūrimas prie Lietuvos aukštojo mokslo institucijų. Vienas iš pagrindinių tokių centrų uždavinių turėtų būti mokslo ir verslo bendruomenių socialinių bendradarbiavimo tinklų kūrimas ir palaikymas. Bendradarbiavimo būtinybė yra ypač akivaizdi e. valdžios ir e. verslo srityse, kur būtina pritaikyti individualizuotus ir visos visuomenės poreikius atitinkančius technologinius sprendimus.

Literatūra

1. Norgren L., Hauknes J. Economic rationales of government involvement in innovation and the supply of innovation-related services // STEP Report series. The STEP Group, Studies in technology, innovation and economic policy, 1999.
2. Withers K. Intellectual Property and the Knowledge Economy // Intellectual Property and the Public Sphere: Balancing Competing Priorities' institute for public policy research, 2006.
3. European Parliament. Lisbon European Council, 23 and 24 March 2000. Presidency Conclusions. http://www.europarl.eu.int/summits/lis1_en.htm (2006 01 10)
4. The Network Economy. CODRINET study. October 1998. <http://www.sda.uni-bocconi.it/oii/archivio/Confproc.2099/debruine/> (2006 01 12)
5. May C. A global political economy of intellectual property rights: the new enclosures? New York: Routledge, 2000.
6. Merges R. P., Menell P. S., Lemley M. A. Intellectual property in the new technological age. 2 ed. Gaithersburg: Aspen Law & Business, 2000.
7. Scotchmer S. Innovation and Incentives., Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press, 2004.
8. David P. A., Foray D. Economic Fundamentals of the Knowledge Society // Policy Futures In Education – An e. Journal, Special Issue: Education and the Knowledge Economy. No. 1(1). 2003.
9. Prins J. E. J. Designing E. Government. On the Crossroads of Technological Innovation and Institutional Change. Hague: Kluwer Law International, 2002.
10. Clif S. The E. Democracy E. Book: Democracy is Online 2.0. <http://www.publicus.net> (2006 01 12)
11. European Union. Europe's Information Society. eDemocracy. http://europa.eu.int/information_society/activities/egovernment_research/focus/edemocracy/index_en.htm (2006 01 12).
12. Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions „The Role of eGovernment for Europe's Future“. Brussels. 2003, COM 567 final.
13. Valstybės ilgalaikės raidos strategija. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 113–5029.
14. Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategija. *Valstybės žinios*. 2005. Nr. 73–2649.
15. Information Technology, Research, Innovation and E. Government. Washington DC: National Academy Press, 2002.
16. Vilniaus miesto 2002–2011 m. strateginis planas. Patvirtintas Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2002 m. birželio 19 d. sprendimu Nr. 607.
17. Inovacijų versle programa. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 71–3225.
18. Ilgalaikė mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategija. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 121–5489.
19. Lietuvos mokslo ir technologijų baltosios knygos nuostatų įgyvendinimo programa. *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 121–5489.
20. The World Bank Europe and Central Asia Region. Lithuania Aiming for a Knowledge Economy, March 2003.
21. European Commission, Research-Directorate. General. Key Figures 2005 on Science, Technology and Innovation. Towards a European Knowledge Area, 19 July 2005.
22. European Patent Office. Supporting the knowledge economy in Europe, 2003.

23. United States Patent and Trademark Office. <http://www.uspto.gov/> (2006 01 12)
24. Innovation Policy in Seven Candidate Countries: the Challenges. Final Report, Volume 2.3, Innovation Policy Profile: Lithuania, March 2003.
25. Commission Staff Working Paper. European Innovation Scoreboard 2004: Comparative analysis of innovation performance. Brussels, 2004.
26. Flash Eurobarometer 164, Innobarometer 2004. Realised by EOS Gallup Europe upon the request of the European Commission (Directorate General "Enterprise"), 2004.
27. IT in Public Administration of Estonia, YEAR-BOOK 2004, <http://www.riso.ee/en/it2004en/> (2006 01 12).
28. Aston Science Park. <http://www.astonscience-park.co.uk> (2006 01 10)
29. Oxford University. ISIS Innovation. <http://www.isis-innovation.com> (2006 01 10).
30. University of Copenhagen <http://www.ku.dk> (2006 01 11).
31. University of Turku. Research and Industrial Services. <http://www.utu.fi/en/research/> (2005 12 11)
32. Friedman J., Silberman J. University Technology Transfer: Do Incentives, Management and Location Matter? *The Journal of Technology Transfer*, Springer. Vol. 28, Issue 1. 2003.
33. Putnam R. *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*, New York: Simon and Schuster, 2000.

Austė Kraujelytė

Intellectual Property as a Factor for E-Government and E-Business Development

Summary

Under current conditions of knowledge economy intellectual property is one of the most important factor and resource for scientific, economic, and social development. Acquisition and management of this resource is crucial not only for business undertakings or public entities, but also for states in a broader sense. Intellectual property or knowledge is source of innovation in all spheres of life and especially in electronic space. Electronic space embraces such fields as e-democracy, e-government, e-business, e-health, e-learning and others. However, it is important to analyse e-government and e-business, as these fields in many European states are among priorities of knowledge society development. Moreover, e-business and e-government are knowledge and innovation intensive spheres, which have possibilities to exploit possibilities of intellectual property and create knowledge-based economy. However intellectual property as a resource is very complex, time intensive and requires substantial financial and technical resources. Frequently creation, acquisition, and usage of intellectual property involve several social groups, for ex. Science and business communities or science and state institutions.

The aim of this paper is to analyse main trends in intellectual property transfer between science, business, and state institutions in e-government and e-business context and show the importance of intellectual property to the development of these fields. The paper analyses intellectual property transfer between science, business and state institutions, potential of intellectual property usage for e-government and e-business development, principles of foreign knowledge transfer examples and possibilities to adapt these principles in Lithuanian context. There is analysed prevailing concept of intellectual property and its transfer and initiatives of e-government and e-business. Conclusions underline importance of intellectual property transfer to e-government and e-business development in Lithuania and proposes model of intellectual property, which is formed according to foreign experience and Lithuanian context.

Austė Kraujelytė – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Informatikos ir statistikos katedros doktorantė.

Telefonas (+370~5) 2714571

Elektroninis paštas austek@mruni.lt

Straipsnis pateiktas redakcijai 2006 m. balandžio mėn.; recenzuotas, parengtas spaudai 2006 m. rugsėjo mėn.